

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБ'ЄКТІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 210 ТА 211 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

CERTAIN ASPECTS OF THE CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF THE SUBJECTS OF CORRUPTION OFFENSES PROVIDED FOR BY ART. ART. 210 AND 211 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Кузнецова Л.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри історії та права

Черкаський державний технологічний університет

Пасинчук К.М., к.пед.н., доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Чубань В.С., к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У статті висвітлена загальна характеристика кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210 та 211 Кримінального кодексу України. Окрім цього автори розкривають проблематику боротьби з таким негативним явищем, яке вкорінилося в нашому суспільстві як корупція в усіх її проявах та суспільних сферах життя, зокрема проблематика боротьби з корупцією в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Автори наголошують, що кримінальні правопорушення в бюджетній сфері займають суттєву частку в структурі економічних правопорушень. Водночас різноманіття способів їх вчинення, використання винними особами складних прийомів і операцій з їх підготовки та приховування, груповий характер злочинної діяльності, застосування корупційних зв'язків для протидії розслідуванню та інші фактори призводять до значних труднощів у слідчій діяльності. Наразі економічні правопорушення на території України ефективно існують завдяки корпоративно-бюрократичним групам, що мають налагоджені корупційні зв'язки з представниками політики, державними владними органами та органами правопорядку. І, що саме характерно, що їхня діяльність ретельно планується, а за необхідності вони можуть застосувати погрози, насильство, шантаж.

Бюджетна сфера стає дедалі більш привабливою сферою для діяльності організованих злочинних угруповань та корумпованого чиновництва, що усвідомлюють її як джерело надприбутків і швидкого збагачення. Цим кримінальним правопорушенням притаманна не лише стійка тенденція до збільшення їх кількості, а й організованість, професійність і високий рівень латентності.

В статті автори зазначають, що корупційними кримінальними правопорушеннями слід визнавати передбачені Кримінальним кодексом України умисні суспільно небезпечні діяння, які містять не тільки ознаки відповідного складу кримінального правопорушення, а й ознаки корупції, передбачені статтею 1 Закону України «Про запобігання корупції». Суспільна небезпека протиправних корупційних діянь визначається тим, що виконання особами своїх повноважень, які повинні здійснюватись відповідно до діючого законодавства фактично ставиться в залежність від одержання неправомірної вигоди від інших осіб, чим заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода фізичній або юридичній особі, суспільству або державі.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, бюджетна сфера, суб'єкт кримінального правопорушення, нецільове використання коштів, кримінальна відповідальність, корупція.

The article describes the general characteristics of criminal offenses provided for by Articles 210 and 211 of the Criminal Code of Ukraine. In addition, the authors reveal the problems of combating such a negative phenomenon, which has taken root in our society as corruption in all its manifestations and social spheres of life, in particular, the problems of combating corruption in state authorities and local self-government bodies.

The authors emphasize that criminal offenses in the budgetary sphere occupy a significant share in the structure of economic offenses. At the same time, the variety of ways of committing them, the use by guilty persons of complex techniques and operations for their preparation and concealment, the group nature of criminal activity, the use of corruption ties to oppose the investigation and other factors lead to significant difficulties in investigative activities. Currently, economic crimes on the territory of Ukraine function effectively through the activities of corporate-bureaucratic groups that have well-established corruption ties with the political elite, state authorities, and law enforcement agencies. Their activities are carefully planned, if necessary, they can use threats, violence, blackmail.

The budget sphere is becoming an increasingly attractive sphere for the activities of organized criminal groups and corrupt officials, who perceive it as a source of excess profits and quick enrichment. These criminal offenses are characterized not only by a steady tendency to increase their number, but also by organization, professionalism and a high level of latency.

In the article, the authors point out that intentional socially dangerous acts provided for by the Criminal Code of Ukraine, which contain not only the signs of the corresponding crime, but also the signs of corruption specified in Article 1 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", should be recognized as corruption criminal offenses. The public danger of illegal acts of corruption is determined by the fact that the performance of the persons' powers, which must be carried out in accordance with the current legislation, is actually dependent on receiving an undue benefit from other persons, which causes or may cause significant damage to a natural or legal person, society or the state.

Key words: criminal offense, budgetary sphere, subject of criminal offense, misappropriation of funds, criminal liability, corruption.

Постановка проблеми. Наше суспільне життя так чи інакше пов'язане з євроінтеграційними процесами, що включають в себе і боротьбу з корупцією, як складний чинник та вимогу щодо вступу нашої держави до Європейського Союзу. Не для кого не секрет, що саме коруп-

ційні правопорушення посідають на центральному місці в структурі економічних правопорушень в цілому. На сьогодні структура економічних правопорушень включає в себе значну частину правопорушень, що вчинюються саме в бюджетній сфері. Непоодинокими є випадки вилу-

чення коштів з державного бюджету при цьому викристовуючи дозволені форм та методи господарвання або користуючись наділеними повноваженнями щодо контролю за господарською діяльністю. Найважливішим елементом бюджетної системи є бюджетні кошти. В Україні застосовується казначейська форма обслуговування державного бюджету України, яка передбачає здійснення Державним казначейством України операцій з коштами державного бюджету. Усіма бюджетними установами складаються кошториси, які є основним плановим документом, що надає бюджетній установі повноваження по отриманню доходів і здійсненню видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему кримінальних правопорушень в бюджетній сфері досліджували: Дудоров О.О., Долматов А.В., Василевич В., Гула Л., Левченко Ю., Хоменко В.П., Писарчук І., Ксьонжик І., Дубініна М., Дараган В.В., Єфімов В.В., Северин С.В., Шиян А.Г., Дараган В.В., Сидорова Е., Тихонова О.В., Черней В. проте боротьба з таким видом правопорушень нажалі залишається актуальною.

Метою статті є дослідження кримінально-правової характеристики суб'єктів кримінальних правопорушень та висвітлення об'єктивних факторів таких правопорушень в бюджетній сфері нашої держави

Виклад основного матеріалу. Як зазначає В. Черней бюджетна сфера завжди вирізнялась комплексом економіко-правових питань, що потребують кардинального вирішення. За визначенням фахівців правоохоронних органів можна стверджувати, що цей сегмент фінансової системи держави залишається одним з найбільш криміналізованих. Кожне шосте економічне правопорушення, що викривається в Україні, пов'язане з зазіханням на кошти державного або місцевих бюджетів [1, с. 64].

Згідно із БК України бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної, в свою чергу бюджетна система складається з державного бюджету та місцевих бюджетів. Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань. Місцевими бюджетами визнаються обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування [2].

Бюджетним правопорушенням визнається недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним Кодексом України та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету. Особи, винні у порушенні бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законами України [2].

Кримінальним кодексом України, зокрема ст. 210 та 211 передбачена кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК) та видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК) [3].

На думку дослідників В. Василевич та Ю. Левченко нецільове використання бюджетних коштів означає, що видатки здійснюються без належного планування, контролю та встановлених призначень. Це може включати витрати на проекти або програми, які не мають прямого зв'язку з бюджетними пріоритетами чи соціальними потребами країни. Також, надання кредитів з бюджету без належного розгляду та встановлених критеріїв може спричинити невідповідність між фінансовими ресурсами та реальними потребами економіки [4, с. 215].

Особливість зазначеного кримінального правопорушення полягає в тому, що більшість осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності за його вчинення, є керівниками органів і підрозділів відповідних державних установ та підприємств, що володіють правом підпису фінансових документів.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, – спеціальний (службова особа розпорядника або одержувача бюджетних коштів). Визначаючи суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід мати на увазі, що передусім за цією статтею КК України мають кваліфікуватись дії службових осіб організацій, які є розпорядниками бюджету. За обсягом наданих прав розпорядники поділяються на головних розпорядників коштів бюджету і розпорядників коштів бюджету нижчого рівня (ст. 22 БК України). При цьому потрібно з'ясувати компетенцію тієї чи іншої службової особи саме в частині розпорядження бюджетними коштами. Зокрема, з урахуванням положень регулятивного законодавства неправильно визнавати суб'єктом кримінального правопорушення лише керівника розпорядника бюджетних коштів, виключаючи з кола виконавців головного бухгалтера (керівника фінансового підрозділу) відповідної установи, спроможного виконати дії, що утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. За обсягом наданих прав розпорядники поділяються на головних розпорядників коштів бюджету і розпорядників коштів бюджету нижчого рівня (ст. 22 БК України). При цьому потрібно з'ясувати компетенцію тієї чи іншої службової особи саме в частині розпорядження бюджетними коштами. Зокрема, з урахуванням положень регулятивного законодавства неправильно визнавати суб'єктом кримінального правопорушення лише керівника розпорядника бюджетних коштів, виключаючи з кола виконавців головного бухгалтера (керівника фінансового підрозділу) відповідної установи, спроможного виконати дії, що утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України [5, с. 92].

Іван Писарчук та Лев Гула вважають, що до найбільш важливих пошукових ознак кримінального правопорушення, що вчиняються в бюджетній сфері, варто віднести: стан, структуру та динаміку кримінального правопорушення; спосіб підготовки, вчинення та приховування правопорушення; місце вчинення; об'єкт злочинного зазіхання; ознаки особистості правопорушника; причини та умови, що сприяють вчиненню таких правопорушень [6, с. 140].

Основними причинами, що дають поштовх до вчинення такого роду кримінальних правопорушень належать [7, с. 345–348]:

- 1) прогресуючі матеріальні потреби, прагнення бути заможною людиною, яка має гроші не тільки для задоволення повсякденних потреб, але й для створення певного «іміджу» – належності до вищих кіл суспільства;
  - 2) переконаність у тому, що гроші – це найвища цінність у житті, та постійна потреба «робити гроші» стає основною, а інколи єдиною метою;
  - 3) правовий і моральний нігілізм, тобто зневажання законів і норм моралі та прагнення досягти поставленої мети будь-якими, зокрема незаконними, а інколи й відверто злочинними методами;
  - 4) нехтування як інтересами суспільства загалом, так і окремих людей, зневажання людей, які стоять нижче за своїми фінансовими можливостями;
  - 5) схильність до ризику в службовій діяльності та в житті загалом, яка переростає в авантюризм (невраховування під час прийняття рішень явно існуючих небезпечних обставин);
  - 6) динамічність поведінки залежно від життєвих обставин (можливість їх зміни на прямо протилежні).
- Водночас основною базою ефективного функціонування бюджетної сфери вважають діяльність, пов'язану

із затвердженням, розглядом, а також складанням бюджетів. Відповідно правовою підмогою даної діяльності є видання відповідних нормативно-правових актів.

Відповідальність за ст. 211 КК настає у випадку видання службовою особою нормативно-правового акту, який зменшує надходження бюджету у великих розмірах коштів або в особливо великих розмірах, або збільшує витрати бюджету у великих чи особливо великих розмірах. Особою, яка може нести кримінальну відповідальність за ст. 211 Кримінального кодексу, є службова особа, що здійснює функції представника влади чи місцевого самоврядування і уповноважена на видання нормативно-правових актів у сфері бюджетних відносин. Вчиняючи кримінальне правопорушення (підписуючи НПА), службова особа внутрішньо повинна усвідомлювати (знати, розуміти) протиправний характер своїх дій. Суб'єктом кримінального правопорушення за ст. 211 КК можуть бути: президент; міністри КМУ; керівники центральних органів виконавчої влади; голови місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Водночас депутат не є суб'єктом кримінального правопорушення, виходячи з того, що під час головування і перебування в раді є не службовою особою, а представником народу, територіальної громади і рішення приймається колегіально відповід-

ною радою з іншими депутатами. Вчиняючи кримінальне правопорушення (підписуючи НПА), службова особа внутрішньо повинна усвідомлювати (знати, розуміти) протиправний характер своїх дій [8].

Отже, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України є службова особа органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, яка уповноважена видавати або затверджувати нормативно-правові акти в частині регулювання, використання та розпорядження бюджетних коштів.

Висновки. Ефективним засобом вирішення питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із порушенням бюджетного законодавства є встановлення предмета кримінального правопорушення та його тлумачення за допомогою юридичної техніки. Адже предмет кримінального правопорушення висвітлює характерну особливість та ступінь суспільної небезпеки такого роду кримінального правопорушення. Особливість кримінальних правопорушень в частині протиправних дій в бюджетній сфері та нормативних актах бюджетного характеру є й той факт, що такі правопорушення належать до предметних діянь, на що безпосередньо вказує диспозиція ст. 210 та 211 Кримінального кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернев В. Проблеми кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Юриспруденція. 2014. № 10-1. Том 1. С. 64–67.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Васильович В.В., Левченко Ю.О. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2023. Випуск 78: частина 2. С. 214–219.
5. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О. М., 2019. 464 с.
6. Іван Писарчук Лев Гулар Характеристика нецільового використання бюджетних коштів: криміналістичні аспекти. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/feb/15610/23.pdf>
7. Криміналістична профілактика економічних злочинів: наук.-практ. посіб. / за ред. В. А. Журавля. Харків: Харків юридичний, 2006. 236 с.
8. Писаренко О.О. Кримінальні справи про видання актів, що зменшують надходження бюджету. URL: <https://fides.com.ua/our-publications/kryminalni-spravy-pro-vydannya-aktiv-shcho-zmenshuuyut-nadhodzhennya-byudzhetu>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 12 липня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с.
11. Хоменко В.П. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення витратів бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 120–132.
12. Ксьонжик І., Дубініна М. Організаційно-правові засади діяльності суб'єктів господарювання державного сектору. URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jsrui/bitstream/lib/>
13. Тихонова О.В. Окремі аспекти визначення об'єктивної сторони злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена статтею 211 Кримінального Кодексу України. *Науковий вісн.*
14. Сидорова Е. Характеристика повноважень Верховної Ради України щодо податків і зборів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 203–212.